

PERIODIEKE WATERWILDTELLINGEN

Door J. A. Eygenraam

(Mededeling no. 1 van het Instituut voor toegepast biologisch onderzoek in de natuur (Itbon), Kemperbergerweg 11, Arnhem.)

Kort na de tweede wereldoorlog heerste er in Engelse natuur- en vogelbeschermingskringen een zo grote ongerustheid over het lot van het waterwild, dat tot een breed opgezet onderzoek werd besloten. De brede opzet bleek uit de naam, die de initiatiefnemers zich gaven: International Wildfowl Inquiry. Tegenwoordig luidt de naam International Wildfowl Research Bureau (I.W.R.B.).

De oproep tot medewerking aan de West- en Noordepese landen vond het eerst weerklank in Nederland, waar reeds in 1947 incidentele tellingen werden verricht door Dr. L. Tinbergen. In het volgende jaar droeg de Nederlandse subcommissie voor waterwildonderzoek het werk over aan het Itbon.

Het internationale centrum van het I.W.R.B., dat tot 1961 in London was gevestigd, is nu overgegaan naar het Zuidfranse biologische station La Tour du Valat.

Doel en methoden van onderzoek

De periodieke waterwildtellingen worden door ons gehanteerd als een der methoden om de ontwikkeling van de waterwildstand te bestuderen.

Andere methoden, die wij eveneens vanaf 1948 toepassen, zijn het verzamelen van vangstopgaven uit de eendenkooien en die van de plevierenvangers, evenals het ringen van eenden, ganzen en *goudplevieren*, dat sedert 1948 op kleinere of grotere schaal plaats vindt of plaats heeft gevonden. De aldus verkregen gegevens zullen een antwoord kunnen geven op de vraag of de betrokken soorten in aantal toe- of afnemen, of alleen maar schommelen om bepaalde gemiddelden.

Duur van het onderzoek

Om aantalsschommelingen, die samenhangen met de weersinvloeden in Noord- en Westeuropa, te kunnen scheiden van werkelijke aantalsveranderingen was te voorzien dat het een onderzoek van lange duur zou worden. Gedacht werd aan een termijn van tien jaar. In 1958 bleek deze reeks niet voldoende te zijn om een oordeel te kunnen vellen over de huidige situatie van alle soorten. Daarom werd tot een tweede „tienjarenplan” besloten. Inmiddels zijn er al heel wat resultaten geboekt, waarover van nu af ook in dit blad mededeling zal worden gedaan. Ook reeds verschenen publicaties zullen in deze mededelingen worden verwerkt.

Internationale samenwerking

Na 1948 hebben zich meer landen opgemaakt om in een of andere vorm mee te doen aan het onderzoek, zodat het op het ogenblik beantwoordt aan het doel, dat de oprichters van het internationale bureau voor ogen stond.

Het contact tussen de landen om de Noord- en de Oostzee werd geleidelijk intensiever, vooral nadat in 1954 de Internationale Unie van Wildbiologen werd opgericht, die sedert 1955 tweejaarlijkse congressen houdt, resp. in Oostenrijk 1955, Denemarken 1957, Nederland 1959, Italië 1961, Engeland 1963.

Nog hechter werd de samenwerking vanaf 1957, toen uit de Unie een internationale werkgroep van waterwildbiologen werd gevormd, die bestaat uit vertegenwoordigers van Zweden, Noorwegen, Finland, Denemarken, Duitsland, Engeland (en Schotland), Frankrijk en Nederland. Deze treedt op als werkgroep zowel van de genoemde unie als van het internationale bureau voor waterwildonderzoek. Gezien de talloze moeilijkheden, die iedere poging tot coördinatie van werkzaamheden in verschillende landen op allerlei gebied ontmoet, mag

Contacten met andere instanties

Behalve de hierboven genoemde samenwerking tussen vakbiologen, zijn er de contacten met nationale en internationale instanties op het gebied van jacht, vogel- en natuurbescherming. Genoemd mogen worden de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, de Nederlandse sectie van de Cipo (Comité International pour la Préservation des Oiseaux), de Jachtraad en de International Union for the Conservation of Nature (I.U.C.N.).

Deze instellingen houden zich voornamelijk bezig met beleidskwesties als opening en sluiting van de jacht, bestrijding van het stookoliekwaad, im- en export van levende vogels, stichten van reservaten e.d. Meer en meer begint het beleid te steunen op de resultaten van het onderzoek.

Standpunt van de organisatoren

Om ieder misverstand uit te sluiten zij hier verklaard, dat de organisatoren van de internationale waterwildtellingen principiëel niet tegen de jacht zijn. De exploitatie van de waterwildstand moet echter zodanig worden geregeld, dat de soorten zich op een behoorlijk niveau kunnen handhaven.

DE PRAKTISCHE UITWERKING

Internationale teldata

Evenals de laatste jaren het geval was, zullen de tellingen in het seizoen 1962—1963 worden gehouden omstreeks het midden van de maand. De eerste datum is zondag 16 september, de laatste zondag 17 maart. Tellingen uitgevoerd één t/m drie dagen vóór of na deze data worden geacht te zijn gedaan op genoemde dagen.

Nationale teldata

Ten einde het verloop in de aantalsschommelingen nauwkeurig te kunnen volgen, houden wij vast aan ons oude systeem van twee tellingen per maand. Een telling omstreeks de laatste van iedere maand wordt dus in het internationale schema ingelast. De eerste telling zal plaats vinden op 2 september 1962, de laatste op 31 maart 1963. De bovengenoemde spreiding is ook toegestaan. Echter wordt aanbevolen de spreiding te zoeken naar het midden resp. het einde van de

maand. M.a.w. men kan wèl vóór 2 sept. tellen, maar niet er na; wèl vóór 18 november, maar niet er na.

De volledige lijst van teldata is dus als volgt:

2 september, 16 september, 30 september, 14 oktober, 28 oktober, 18 november, 2 december, 16 december, 30 december, 13 januari, 27 januari, 17 februari, 3 maart, 17 maart, 31 maart.

Indien het iemand niet schikt om tweemaal per maand te tellen, maar wel eenmaal, dan zal het zeer op prijs worden gesteld, indien hij het schema van de internationale teldagen (de vetgedrukte) wil aanhouden.

Regelmaat

Het is uitermate belangrijk, dat de telgebieden regelmatig worden bezocht. Mocht iemand een keer verhinderd zijn, dan trachte hij een waarnemer te vinden, die hem kan vervangen. Een hiaat in een serie waarnemingen vermindert de waarde ervan zeer sterk.

De telformulieren

Jarenlang hebben wij formulieren gebruikt waarop één telling werd verwerkt. Daarin is nu verandering gebracht. Dit jaar voor het eerst hebben wij volgens internationale afspraak formulieren voor het hele seizoen. Ze worden in duplo toegezonden, zodat de waarnemer één exemplaar voor zichzelf kan houden. Het andere wordt aan het eind van het seizoen onder dienstenvelop teruggezonden.

Het oude type formulier wordt nog aangehouden voor incidentele tellingen, d.z. waarnemingen buiten het eigen telgebied of tellingen buiten de officiële data.

Samenwerking met andere waarnemers

Indien een groot telgebied door meer dan een waarnemer wordt bewerkt, is samenwerking noodzakelijk. Er moet dan overleg worden gepleegd over de dag en zelfs over het uur van de waarneming. De mogelijkheid, dat een deel van de vogels zich tussentijds verplaatst, zodat ze óf tweemaal óf in het geheel niet worden geteld, is anders niet uit te sluiten.

Techniek van het tellen en schatten

De aanblik van een grote groep vliegende of zwemmende vogels werkt op veel mensen verwarrend. Indien hun gevraagd wordt een mening te geven over het aantal, dan blijkt dit meestal een slag in de lucht te zijn. Bij grote vogels (zoals ganzen en *wilde eenden*) valt de schatting doorgaans te hoog uit, bij kleine (zoals *meerkoeten* en *wintertalingen*) meestal te laag. Het verschil met de werkelijkheid is soms wel 90 %. M.a.w. de leek is niet tegen de situatie opgewassen. De ervaren waterwildteller is blijkens de ondervinding in staat een antwoord te produceren, dat niet meer dan 10 à 20 % verschilt van dat van een eveneens geroutineerde collega. Wie van beiden het dichtst bij de werkelijkheid is, valt soms moeilijk uit te maken. De persoonlijkheid van de waarnemers speelt hierbij een rol: de een heeft de neiging aantallen te hoog, de ander te laag te schatten.

Er dient te worden gestreefd naar een zo klein mogelijke tel- of schattingsfout.

Niet zelden ziet de waarnemer zich geplaatst voor moeilijke telsituat-

ties: zeer grote, compacte of juist verspreid liggende troepen, heen en weer vliegende groepjes van grote concentraties, druk duikende eenden, groepen half verscholen in de vegetatie, vogels rijdend op sterk deinend water, en dergelijke. In zulke gevallen is een telling dikwijls niet uit te voeren en moet men zich bepalen tot een schatting. Sommige waarnemers durven zelfs dat niet aan en nemen hun toevlucht tot kwalitatieve aanduidingen, zoals: „Zwemeenden, zover het oog reikt”, of „Zeer veel duikeenden, voornamelijk *brilduikers*”. Voor de organisatoren hebben zulke gegevens maar weinig waarde.

Het is dus gewenst, dat de waarnemer tracht tot getallen en soortbepalingen te komen. Schattingsfouten zijn onvermijdelijk, maar dienen binnen de kleinst mogelijke proporties te worden gehouden.

Op grond van onze ervaring meen ik onze medewerkers adviezen te kunnen geven, die hun techniek en daardoor hun resultaten ten goede kunnen komen.

Compacte en verspreid liggende groepen in open water

In het algemeen verdient het aanbeveling te trachten direkt na aankomst bij het telgebied een globale indruk te krijgen van het aantal aanwezige vogels. Mocht er een verstoring optreden, waardoor een deel van de troep het gebied verlaat, dan is dit gegeven toch vastgelegd.

Van links naar rechts wordt de kijker over de troep bewogen en daarbij worden de eerste tien individuen geteld. Dan gaat men door met tientallen tegelijk tot honderd. Daarna wordt teruggedraaid naar het begin en bekeken hoe een honderdtal er uitziet. Vervolgens worden groepen van honderd op de gehele troep afgepast. Bestaat de troep uit één soort, dan wordt zekerheidshalve de bewerking herhaald. Zijn er méér soorten, dan telt men soort voor soort. Komt de som van de subtotaal vrij goed overeen met het gevonden totaal, dan kan men overtuigd zijn een nauwkeurige schatting te hebben gedaan. In ieder geval wordt de som van de subtotaal als de meest juiste aangehouden. De hier beschreven methode is bruikbaar bij kleine groepen, dat is tot 500 stuks. Bij goede belichting, niet te grote afstand en indien de woerden zijn uitgekleurd, is het mogelijk nog een laatste controle te houden door de geslachten afzonderlijk te tellen.

Bij grotere groepen, b.v. tot 1000 stuks wordt aanvankelijk op dezelfde wijze te werk gegaan: eerst tientallen, dan honderdtallen en als laatste handeling het vaststellen van de aantallen per soort. Van een bepaling van de geslachtsverhouding is doorgaans geen sprake meer. Bij grote en zeer grote groepen is in beginsel weer dezelfde techniek bruikbaar, met dit verschil, dat men een duizendtal als eenheid neemt en dit op de gehele troep afpast. Men overziet met het blote oog een duizendtal en de gehele troep vaak beter dan met de kijker. Na het aftellen van het eerste duizendtal kan men dus ook de kijker laten zakken om de schatting uit te voeren.

Hoe nauwkeuriger de telling van de eenheid is, des te juister de schatting. Teruggaande kan de telling, resp. de schatting worden herhaald. Bij zeer grote groepen kunnen de vogels niet of niet alle per soort worden geteld. Men moet dan volstaan met de percentages te bepalen en door omrekening tot getallen te komen. Op deze wijze

konden zelfs de enorme waterwildconcentraties tijdens de topperiode in Oostelijk Flevoland worden verslagen, hoewel op het eerste gezicht de overmacht soms te groot scheen: 80.000 eenden in één compacte troep maakte ook op mij een geweldige indruk.

Andere moeilijkheden zullen hier ook nog wel eens aan de orde worden gesteld.

Oproep tot medewerking

Met het bovenstaande heb ik u enigszins op de hoogte willen brengen met deze tak van onderzoek, die meer en meer aan betekenis wint. Wil het werk echter goed blijven verlopen, dan is uitbreiding van het aantal mensen, dat of regelmatig of incidenteel eenden, ganzen en zwanen telt, noodzakelijk.

U heeft belangstelling voor vogels en vermoedelijk trekt u er wel eens op uit? Daarom richt ik mij tot u met dit verzoek: Indien u plaatsen bekend zijn, waar zich veel waterwild ophoudt (in de beste periode meer dan 200 stuks) wilt u mij dan meedelen, welke plaatsen dat zijn, welke soorten u daar zag en of u wilt meewerken aan de tellingen? Als uzelf niet kunt, wilt u dan opgeven wie daar regelmatig komt en dus misschien regelmatig kan tellen?

Van onze kant wordt de waarnemer dan gevraagd als medewerker, indien er daar niet reeds een opereert. Tevens ontvangt hij nadere aanwijzingen voor het tellen, het invullen van de formulieren enz.

Doet u het meteen? De eerste telling van dit seizoen is immers al „gepland” op 2 september. Dat u er eventueel één mist is niet zo ernstig, maar vanaf 16 september hoop ik toch veel nieuwe medewerkers te kunnen inschakelen.

Vogelschutzwarte te Frankfort wordt uitgebreid

Hoewel het er naar uit heeft gezien, dat de Vogelschutzwarte in Frankfort aan de Main zou moeten wijken voor een nieuwe autoweg van Frankfort naar Hanau, is dit gevaar niet alleen afgewend (een andere route werd gekozen), doch men is zelfs begonnen met uitbreiding van het gebouw. Men is bezig met de bouw van een zaal waar lezingen kunnen worden gehouden (met nevenvertrekken), alsmede van een dienstwoning, waarmee een bedrag van DM 219.700.— gemoeid is. Men hoopt het werk reeds in de herfst van dit jaar voltooid te hebben. De Vogelschutzwarte zal dan 25 jaar bestaan, ter gelegenheid waarvan de internationale unie voor toegepaste vogelkunde haar jaarlijkse bijeenkomst in Frankfort zal houden. Wij wensen de leider, Sebastian Pfeifer en zijn medewerkers gaarne geluk met dit succes van hun actie voor het behoud.

• *Uit: Ornithologische Mitteilungen, 1962, nr. 6*

Boomklever met pleegkinderen

Tijdens een nestkastcontrole in de Hoo-gen Bosch te Elsloo (L.) op 2 juni 1962 door M. Bovens en M. Penders, beiden uit Elsloo, en ondergetekende, werden in een der kasten 6 jonge boomklevers en 2 jonge koolmezen aangetroffen. De jonge vogels werden gevoed door een boomkleverpaar. De koolmeesjes leken ouder dan de boomklevers, doch dit kan een vergissing zijn, daar koolmezen mogelijk eerder „klaar” zijn dan boomklevers. Er kon niet worden waargenomen, welke soort het eerst uitvloog.

De kast is kennelijk eerst door koolmezen bewoond geweest. Toen er twee eieren waren is de ruimte door de „blauwspechten” veroverd. Op het ineengedrukte koolmeesbouwswel is in allerlijl een los boomkleversnest „gebouwd”, bestaande uit een kleinere hoeveelheid dunne boombast dan gewoonlijk.

• *Willem Iven, Paardebloemstraat 29 III, Arnhem*